

Babel in Vlaanderen?

Een experimenteel onderzoek naar onderlinge verstaanbaarheid
tussen Vlamingen

Leen Impe & Dirk Geeraerts

Katholieke Universiteit Leuven

In this study, we aim to arrive at a global picture of the mutual intelligibility of various Dutch language varieties. Therefore, five target varieties – the standard language as well as four more peripheral, regiolectal varieties – were evaluated via a computer-controlled lexical decision task. The informants were auditorily presented real as well as pseudo-words in various varieties of Dutch, after which they had to decide as quickly as possible whether the words were existing Dutch words or not. The experiment's working assumption is that the faster the subjects react, the better the intelligibility. In addition, we focused on the mechanisms underlying these intelligibility relations, which are, on the one hand, non-linguistic determinants such as the informants' *attitude* towards or *familiarity* with certain language varieties, and linguistic factors such as *linguistic distance* on the other.

1. Inleiding

1.1. Onderzoekskader

Wanneer sprekers van verschillende taal(variëteit)en met elkaar communiceren, schakelt een van beide, doorgaans de sociaal zwakste, vaak over op de taal(variëteit) van de andere groep, ofwel gebruiken beide sprekersgroepen een derde, gemeenschappelijke *lingua franca* zoals het Engels. Wanneer die verschillende taal(variëteit)en echter voldoende sterk met elkaar verwant zijn, dus wanneer de onderlinge verstaanbaarheid ertussen voldoende groot is, kunnen de sprekers opteren om met elkaar te communiceren in hun eigen taal(variëteit). Die taalsituatie, die Haugen (1966) *semicomcommunication* en Braunmüller &

2 Leen Impe

Zeevaert (2001) *receptive multilingualism* noemen, is bestudeerd tussen Spaanse en Portugese Spaanstaligen (Jensen 1989), tussen sprekers van de Scandinavische talen (Gooskens 2006), tussen Slovaken en Tsjechen (Budovičová 1987), én kan ook op het Nederlandse taallandschap worden geprojecteerd. Verschillende groepen sprekers van het Nederlands – bijvoorbeeld West-Vlamingen en Antwerpenaren – kunnen elkaar vaak (min of meer) probleemloos verstaan zonder dat ze moeten overschakelen op een gemeenschappelijke taalvariëteit, in casu het Standaardnederlands.

Naast onderlinge gelijkenissen bestaan er echter ook heel wat (vooral) fonetische, lexicale, syntactische en semantische verschillen tussen de verschillende Nederlandse taalvariëteiten, afhankelijk van het register waarin, de regio waar of de spreker door wie ze worden gebruikt (Van Bezooijen & Van de Berg 1999). Die variatie vertaalt zich op mediavlak vaak in intralinguale ondertiteling – de ondertiteling van Nederlandse taalvariëteiten in het Nederlands – van (bepaalde groepen) niet-standaardtaalsprekers (Vandekerckhove 2007). Dat suggereert dat “Nederlandstaligen elkaar steeds minder goed blijken te verstaan en te begrijpen, als je bedenkt hoe vaak ze zichzelf ondertitelen. Nederlanders ondertitelen Vlamingen, Vlamingen ondertitelen Nederlanders én andere Vlamingen” (Hendrickx 2003).

1.2. *Probleemstelling*

Is er nu voldoende overeenkomst tussen de verschillende Nederlandse taalvariëteiten zodat verschillende groepen Nederlandstaligen zonder problemen met elkaar kunnen communiceren, of is er net zoveel variatie zodat er daadwerkelijk verstaanbaarheidsmoeilijkheden bestaan tussen de verschillende groepen sprekers? En als er sprake is van begripsproblemen in Vlaanderen, zijn de verstaanbaarheidsrelaties dan symmetrisch of asymmetrisch? Dus, hebben West-Vlamingen bijvoorbeeld meer moeilijkheden om Limburgers te verstaan dan omgekeerd? En zijn er significante verschillen in de verstaanbaarheid van standaardtalige versus regiolectische variëteiten?

Om die vragen op een wetenschappelijke manier in kaart te kunnen brengen, hebben we een computergestuurd verstaanbaarheidsexperiment ontwikkeld (2.2), bestaande uit een lexicale decisie- en identificatietaak. We boden een zorgvuldig geselecteerde groep Vlaamse informanten (2.1) daarbij een batterij bestaande en verzonden woorden aan, ingesproken in vijf verschillende Nederlandse taalvariëteiten (2.3). Deze studie mag opgevat worden als het eerste luik van een groter onderzoeksgeheel waarbij we de onderlinge verstaanbaarheid van

Een experimenteel onderzoek naar onderlinge verstaanbaarheid in Vlaanderen 3

Nederlandse taalvariëteiten in Vlaanderen en Nederland zullen bestuderen – dus, waarbij we ook Nederlandse informanten zullen betrekken.

We zullen vervolgens de resultaten van deze studie toelichten in drie stappen. Eerst komen enkele algemene bevindingen aan bod die betrekking hebben op alle proefpersonen en onderzochte taalvariëteiten (3.1). Vervolgens schetsen we een globaal beeld van de onderlinge verstaanbaarheid in Vlaanderen (3.2) en tot slot focussen we op de interactie (3.3) tussen de regio waaruit de proefpersonen afkomstig zijn en de taalvariëteiten die ze moeten herkennen.

2. Verstaanbaarheidsexperiment

2.1. Meetpunten en informanten

Alle informanten zijn leerlingen uit de derde graad ASO van het middelbaar onderwijs. We selecteerden 671 leerlingen uit het westen (West-Vlaanderen), centrum (Antwerpen en Brabant) en oosten van het land (Limburg). Oost-Vlaanderen werd, wegens omvangsredenen voor het design, voor dit experiment buiten beschouwing gelaten.

Brabant vormt de centrumzone, het economische, culturele en talige centrum van Vlaanderen (Geerts 1983). Antwerpen werd geselecteerd als iets minder centrale, intermediaire zone. West-Vlaanderen en Limburg zijn de meest perifere zones, zowel op sociaal-geografische als linguïstische gronden. Sterk regionaal gekleurd taalgebruik blijkt er nog een vrij sterke positie te hebben in vergelijking met de rest van het taalgebied en de meeste Nederlandse taalgebruikers percipiëren er de fonologische afstand tussen dialect en standaardtaal als maximaal (Musterd & De Pater 1994).

Om een meer generaliseerbaar beeld van de verstaanbaarheid binnen elke provincie te krijgen, hebben we per provincie proefpersonen uit drie geografisch verspreide meetpunten geselecteerd. Geen enkele van die gekozen meetpunten is een grensstad met een andere provincie. Bovendien vroegen we alle proefpersonen bij de aanvang van het verstaanbaarheidsexperiment een uitgebreide persoonlijke vragenlijst in te vullen. De informanten die als moedertaal een andere taal dan het Nederlands spraken (in Brabant en Zuid-West-Vlaanderen namen enkele leerlingen die thuis Frans spreken deel aan de test), werden a priori uitgesloten in de analyse van de resultaten.

4 Leen Impe

2.2. *Design en methodologie*

We ontwikkelden het verstaanbaarheidsexperiment met behulp van *E-Prime* (Schneider, Eschman & Zuccolotto 2002), een softwarepakket dat toelaat om met de grootste nauwkeurigheid en onder zeer gecontroleerde condities reactietijden te registreren. De test bestaat uit drie grote luiken: een lexicale decisietaak (2.2.1), een multiple choicetaak (2.2.2) en een enquête (2.2.3).

2.2.1. *Lexicale decisietaak*

In een eerste stap boden we de informanten, na een kort oefenblok, een lexicale decisietaak aan. We lieten hen een woordenlijst beluisteren die bestond uit evenveel bestaande als verzonden woorden, ingesproken in verschillende Nederlandse taalvariëteiten. De proefpersonen kregen de taak om na het horen van elk woord zo snel mogelijk te beslissen of dat woord een bestaand Nederlands woord was of niet. Hoe sneller ze beslisten, hoe beter hun verstaanbaarheid van het woord – en bij uitbreiding ook – van de taalvariëteit waarin het betreffende woord was ingesproken.

2.2.2. *Multiple choicetaak*

Om te controleren of de antwoorden van de proefpersonen uit de eerste lexicale decisietaak ook daadwerkelijk de effectieve verstaanbaarheid van de stimuluswoorden reflecteren, boden we de informanten in een tweede stap een multiple choicetaak aan. In deze tweede deelttest kregen de proefpersonen alle bestaande woorden uit de lexicale decisietaak opnieuw te horen. Hun opdracht bestond erin om na het horen van elk stimuluswoord zo snel mogelijk te beslissen welke van twee mogelijke alternatieven het best de betekenis van het stimuluswoord weergaf.

Ook in deze taak registreerden we zowel de accuraatheid waarmee de proefpersonen antwoordden, als hun reactiesnelheid. De uitgevoerde analyses zijn enkel gebaseerd op de reactietijden voor de woorden die de proefpersonen in beide taken correct beantwoordden (gemiddeld 81,2%), omdat enkel voor die woorden met zekerheid kon worden gesteld dat ze correct herkend en begrepen waren.

2.2.3. *Enquête naar attitude en vertrouwdheid*

In een derde en laatste stap moesten de informanten een korte enquête invullen met vragen over hun persoonlijke taalattitudes en vertrouwdheid met de

Een experimenteel onderzoek naar onderlinge verstaanbaarheid in Vlaanderen 5

onderzochte variëteiten. Die twee factoren, *attitude* en *vertrouwdheid*, kunnen een belangrijke invloed hebben op verstaanbaarheidsscores. Positieve attitudes en een grote vertrouwdheid werken namelijk vaak een betere verstaanbaarheid in de hand (Gooskens 2006). Om de (expliciete) taalattitudes van de proefpersonen te meten, stelden we – conform een tweedeling die in klassiek attitudeonderzoek steeds wordt gemaakt (Ryan 1982) – een aantal *statusgerelateerde* (naar het nut en de waarde van de taalvariëteiten) en *solidariteitsgerelateerde* vragen (naar de gezelligheid en schoonheid van de taalvariëteiten) die de proefpersonen aan de hand van een zevenpuntenschaal moesten evalueren. Daarnaast peilden we zowel naar actieve als passieve vertrouwdheid; we vroegen hoe vaak de proefpersonen elke taalvariëteit uit het experiment schreven of spraken (*actieve kennis*) enerzijds, en lazen of hoorden (*passieve kennis*) anderzijds.

2.3. Stimulusmateriaal

De stimuluswoorden voor de verstaanbaarheidstest werden met de grootste zorg geselecteerd. Dat resulteerde in 200 bestaande en evenveel verzonden woorden (2.3.1), die verder zijn opgedeeld volgens enkele structurele en linguïstische criteria (2.3.2).

2.3.1. Selectie van het materiaal

Zowel de bestaande als de verzonden woorden zijn ingesproken in vijf verschillende Nederlandse taalvariëteiten: de Belgisch-Nederlandse standaardtaal en vier regionaal gekleurde taalvariëteiten uit Vlaanderen. We selecteerden de centralere variëteiten uit Brabant en Antwerpen, en de meest perifere taalvariëteiten uit West-Vlaanderen en Limburg.

Elk van die taalvariëteiten werd ingesproken door een mannelijke radiopresentator – één stem uit elke geselecteerde regio – tussen 27 en 34 jaar oud. De professionele achtergrond van de presentatoren staat garant voor zuivere en heldere stemmen. Andere extralinguïstische factoren, zoals stemtimbre, spreektempo en toonhoogte, werden zo goed mogelijk gecontroleerd door een zorgvuldige sprekerselectie en door de opnames achteraf met behulp van professionele software te bewerken. We kunnen niet per definitie uitsluiten dat nog licht verschillende stemtimbres of toonhoogtes de verstaanbaarheid van de taalvariëteiten alsnog hebben beïnvloed, maar door de zorgvuldige selectie van de sprekers en de aanpassingen aan de opnames werd die eventuele invloed tot het absolute minimum beperkt.

6 Leen Impe

Elk van die sprekers heeft een reeks woorden ingesproken in zijn eigen regiolect en in de standaardtaal (elke geselecteerde spreker heeft een deel van de standaardtalige woorden ingesproken). We hebben ervoor gezorgd dat de ingesproken woordenlijsten voor elke variëteit evenveel regionale fonetische kenmerken bevatten. De woordenlijsten bevatten geen lexicale regionale diversiteit.

Tenslotte hebben we ook alle talige factoren die de verstaanbaarheidsscores mogelijk konden beïnvloeden, zoals woordlengte, woordbekendheid en woordconcreetheid (Whaley 1978) constant gehouden of in rekening gebracht bij de analyse van de resultaten.

2.3.2. *Verdere indelingen*

We hebben het stimulusmateriaal verder ingedeeld op drie verschillende niveaus: het niveau van de *bestaande woorden*, de *verzonnen woorden* en de *multiple choiceantwoorden*.

De *bestaande woorden*, ten eerste, zijn ingedeeld naar (1) frequentie, (2) woordklasse en (3) typiciteit. We hebben voor elke taalvariëteit evenveel hoogfrequente als laagfrequente woorden geselecteerd op basis van frequentiegegevens die we hebben geëxtraheerd uit het Corpus Gesproken Nederlands. Daarnaast werden voor elke taalvariëteit evenveel werkwoorden, adjectieven en substantieven geselecteerd. Tot slot hebben we aan de hand van een Stable Lexical Marker analyse (Speelman, Grondelaers & Geeraerts 2008) eenzelfde aantal nationale als binationale woorden geselecteerd. Een Stable Lexical Marker analyse is gebaseerd op een log likelihoodtest en laat toe om typische lexicale items, bijvoorbeeld typisch Vlaamse of typisch Antwerpse woorden, uit een (sub)corpus te extraheren. De geselecteerde binationale woorden zijn woorden die even typisch in Vlaanderen als in Nederland worden gebruikt – zoals het woord *aandacht* – en nationale woorden zijn dan typisch Vlaamse – zoals *kotmadam* – of Nederlandse woorden – zoals *gozer*.

De *verzonnen woorden*, vervolgens, zijn voor elke taalvariëteit gebaseerd op een zelfde set bestaande woorden. Ze zijn gecontroleerd op het aantal stappen dat ze verwijderd zijn van het bestaande woord waarvan ze zijn afgeleid, op het aantal regionale kenmerken dat ze bevatten, en tot slot ook op de wijze waarop ze plausibel zijn. Die plausibiliteit neemt in de verzonnen woordenset van dit onderzoek drie mogelijke vormen aan: de woorden kunnen (1) fonotactisch, (2) morfotactisch of (3) semantisch plausibel zijn. De puur fonotactisch plausibele

Een experimenteel onderzoek naar onderlinge verstaanbaarheid in Vlaanderen 7

verzonnen woorden, zoals *kaffel*, bevatten enkel bestaande klankcombinaties van het Nederlands. Louter op basis van hun fonetische segmenten zouden het dus bestaande Nederlandse woorden kunnen zijn. De morfotactisch plausibele verzonnen woorden, zoals het verzonnen woord *fantig*, bevatten morfemen (in dit voorbeeld het morfeem *-ig*) die ook in bestaande Nederlandse woorden vaak voorkomen. De semantisch plausibele nonsenswoorden tenslotte, zoals *lookhoek*, worden op zich niet gebruikt door Nederlandse taalgebruikers en staan niet in het woordenboek, maar de meeste taalgebruikers kunnen zich er wel relatief gemakkelijk iets bij voorstellen.

Tot slot hebben we ook een verdere indeling gemaakt wat betreft de mogelijke incorrecte *multiple choice* antwoorden. Een derde van de incorrecte antwoorden zijn (1) false friends van de aangeboden stimuluswoorden; zo boden we het incorrecte alternatief *leugens vertellen* aan naast het correcte alternatief *rusten*, bij het beluisterde woord *liggen*. *Liggen* is in dit voorbeeld ingesproken met een Antwerps accent zodat het sterk leek op het woord *liegen*. Een tweede deel van de incorrecte antwoorden zijn (2) morfologische reanalyses van de stimuluswoorden, zoals het incorrecte alternatief *rechttopstaand* dat we aanboden naast het correcte alternatief *begrijpelijk*, bij het beluisterde woord *verstaanbaar*. Een laatste deel van de incorrecte antwoorden heeft (3) helemaal geen link met de stimuluswoorden waarbij ze horen, zoals het incorrecte alternatief *twijfelen* dat we naast het correcte alternatief *huilen* aanboden bij het woord *wenen*.

3. Resultaten

3.1. Algemene bevindingen

We bespreken allereerst de algemene invloed die verschillende factoren uit deze verstaanbaarheidsstudie hebben op de reactiesnelheid waarmee de proefpersonen hebben geantwoord.

Zoals blijkt uit tabel 1, die statistisch significantiemateriaal voor de resultaten bevat ($\alpha=0.05$), herkennen Vlaamse proefpersonen zoals verwacht significant sneller (1) *bestaande* en (2) *hoogfrequente* woorden correct, dan verzonnen en laagfrequente woorden.

Daarnaast worden (3) *binationale* woorden (woorden die even typisch worden gebruikt in Vlaanderen als in Nederland) significant sneller correct herkend dan nationale woorden (in dit geval de typisch Nederlandse woorden).

8 Leen Impe

Ook de factor (4) *plausibiliteit* heeft een significante invloed: semantisch plausibele verzonnen woorden worden significant trager correct herkend dan de andere nonsenswoorden. Met andere woorden: bij het horen van een semantisch plausibel verzonnen woord twifelen proefpersonen opmerkelijk langer of het beluisterde woord toch geen bestaand woord is.

Tot slot is er ook een duidelijk effect van het (5) type *multiple choice* antwoord dat wordt aangeboden. Proefpersonen blijken significant sneller het juiste multiple choicealternatief te kiezen wanneer het incorrecte alternatief helemaal *geen link* heeft met het beluisterde woord, dan wanneer er een fonetische (zoals bij false friends) of morfologische link (zoals bij reanalyses) is.

FACTOR	RT
(1) bestaande ~ verzonnen woorden	p<0.001 ***
(2) hoogfrequente ~ laagfrequente woorden	p<0.01 **
(3) binationale ~ nationale woorden	p<0.001 ***
(4) pseudoworden: fonotactisch + morfotactisch ~ semantisch plausibel	p<0.05 *
(5) multiple choice: geen link ~ MR + FF	p<0.05 *

Tabel 1: Effect van diverse factoren op reactiesnelheid (RT)

3.2. Algemeen beeld van de verstaanbaarheid in Vlaanderen

Nadat we enkele globale resultaten hebben belicht, bespreken we de verstaanbaarheid van de onderzochte Nederlandse variëteiten in Vlaanderen door het effect van taalvariëteit te analyseren. Daarmee zoeken we een antwoord op vragen als ‘wordt standaardtaal effectief beter verstaan dan regionaal taalgebruik?’ en ‘zijn er ook onder de regionale variëteiten verschillen in verstaanbaarheid?’

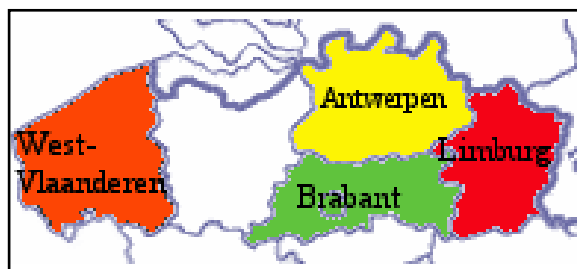
3.2.1. Resultaten

Figuur 1 illustreert dat de factor *taalvariëteit* inderdaad een significant effect heeft op verstaanbaarheid (p<0.001). Vlaamse proefpersonen herkennen opmerkelijk sneller en vaker correct woorden die zijn ingesproken in de standaardtaal en de centrale Brabantse regionale variëteit. De woorden die

Een experimenteel onderzoek naar onderlinge verstaanbaarheid in Vlaanderen 9

daarentegen opmerkelijk trager en minder vaak correct worden herkend, zijn woorden die zijn ingesproken in de meest perifere taalvariëteiten van dit onderzoek, het West-Vlaams en het Limburgs. De Antwerpse variëteit ten slotte wordt significant trager correct herkend dan het Standaardnederlands en de meest centrale Brabantse variëteit, maar wordt globaal gezien wel beter verstaan dan de meest perifere variëteiten (de verstaanbaarheid van het Antwerps verschilt hoogsignificants van de verstaanbaarheid van het Limburgs, maar slechts borderline significant van de verstaanbaarheid van het West-Vlaams).

Enkele additionele tests tonen bovendien aan dat standaardtalige woorden significant vaker correct worden herkend dan woorden die zijn ingesproken in regionale Belgisch-Nederlandse taalvariëteiten ($p < 0.001$). Wanneer we de standaardtalige woorden buiten beschouwing laten, blijkt dat de woorden die zijn ingesproken in een taalvariëteit uit het talige centrum stricto sensu, Brabant, opmerkelijk vaker en sneller correct worden herkend dan woorden die zijn ingesproken in meer perifere variëteit ($p < 0.05^*$). Ook wanneer we dat talige centrum uitbreiden met Antwerpen, vinden we nog steeds een duidelijk significant verschil in verstaanbaarheid met de meest perifere variëteiten ($p < 0.05$). Hoewel de centrale Brabantse én Antwerpse variëteiten relatief gezien weinig begripsproblemen opleveren, kunnen we vooral Antwerpse regionaal gekleurd taalgebruik toch niet ongenueanceerd als algemeen verstaanbaar beschouwen.

Figuur 1: De onderlinge verstaanbaarheid in Vlaanderen: globaal beeld

3.2.2. Verklarende factoren

We kunnen verschillende verklarende factoren aanhalen om deze resultaten te interpreteren. Een eerste optie is om de resultaten toe te schrijven aan de factor *vertrouwdheid*. De meest standaardtalige en centrale variëteiten van het taalgebied, de standaardtaal en het Brabantse regiolect, zijn mede onder invloed van de media de globaal best bekende en – zo blijkt ook uit de

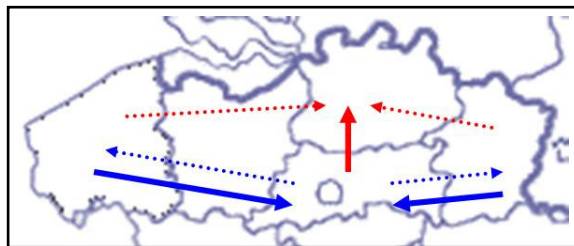
vertrouwdheidsenquête die de proefpersonen moesten invullen – de gemiddeld meest vertrouwde Vlaamse taalvariëteiten. In lijn met resultaten uit andere verstaanbaarheidsstudies (Gooskens 2006) impliceert een grotere vertrouwdheid ook in de Vlaamse taalsituatie een betere verstaanbaarheid.

Een andere mogelijke verklaring kan zijn dat sprekers de woorden die ze horen eerst en vooral *fonologisch decoderen en transformeren* naar een mentaal standaard referentielexicon (Frost 1998). Hoe groter de talige afstand dan is tussen het oorspronkelijke woord en het getransformeerde standaardtalige woord, hoe langer het zal duren vooraleer proefpersonen het woord in kwestie kunnen herkennen.

3.3. *Interactie-effect*

In een laatste stap exploreren we het algemene beeld van de onderlinge verstaanbaarheid in Vlaanderen zoals we dat in de vorige paragraaf hebben besproken, meer in detail. Aan de hand van een mixed models analyse kunnen we een *interactie-effect* ($p < 0.001$) aflezen tussen de *regio* waaruit de proefpersonen afkomstig zijn en de *taalvariëteit* waarin de stimuluswoorden zijn ingesproken.

Figuur 2 illustreert, zonder een exhaustief beeld te willen schetsen, aan de hand van twee voorbeelden dat het gevonden interactie-effect asymmetrische verstaanbaarheidsrelaties tussen Vlamingen blootlegt. De dikke, volle pijlen reflecteren een goede verstaanbaarheid, terwijl dunne stippelijnen een slechtere verstaanbaarheid weergeven. We merken op dat de pijlen slechts indicatief zijn (de dikte of lengte van de pijlen weerspiegelen geen absolute waarden), maar wel telkens op significantie wijzen.

Figuur 2: De onderlinge verstaanbaarheid in Vlaanderen: interactie-effecten

Een experimenteel onderzoek naar onderlinge verstaanbaarheid in Vlaanderen 11

3.3.1. *Voorbeeld (1)*

Een eerste voorbeeld, geïllustreerd door de blauwe pijlen op figuur 2, toont aan dat de Brabantse informanten significant meer moeilijkheden hebben met het correct verstaan van woorden die zijn ingesproken in een West-Vlaamse ($p < 0.05$) of Limburgse regionale variëteit ($p < 0.05$) dan omgekeerd.

We kunnen deze asymmetrie wellicht verklaren door – opnieuw – de factor *vertrouwdheid*. Brabants regionaal taalgebruik klinkt, mede onder invloed van de media, gemiddeld meer vertrouwd voor Vlaamse taalgebruikers dan regionale variëteiten uit West-Vlaanderen en Limburg.

3.3.2. *Voorbeeld (2)*

De rode pijlen illustreren vervolgens dat de Brabantse informanten significant minder begripsproblemen hebben met het correct verstaan van Antwerps regionaal taalgebruik dan het geval is voor de Limburgse ($p < 0.001$) en West-Vlaamse ($p < 0.01$) proefpersonen.

Deze resultaten kunnen worden toegeschreven aan de grotere *linguïstische afstand* tussen de perifere Limburgse of West-Vlaamse variëteiten en het Antwerps regionaal taalgebruik, dan tussen de centrale Brabantse variëteit en het Antwerps. We zullen de fonetische afstand tussen alle variëteiten van dit onderzoek in een vervolgstudie nauwkeuriger in kaart brengen met behulp van de Levenshtein-afstandsmaat (Kessler 1995). Via deze meetmethode, die voor het Nederlandse taallandschap al zijn nut heeft bewezen in een studie van Nerbonne & Heeringa (1998), worden linguïstische afstanden berekend door de fonetische transcriptie van cognates in verschillende variëteiten te vergelijken.

Het is plausibel dat hier, naast de fonetische afstand, nog andere factoren een deel van de asymmetrische variatie kunnen verklaren. Uit meerdere studies, zoals van Börestam (1987), is gebleken dat ook taalattitudes een belangrijke rol kunnen spelen bij asymmetrische resultaten. Positieve taalattitudes moedigen sprekers vaak aan om de taalvariëteit in kwestie beter te proberen verstaan, terwijl negatieve attitudes net ontmoedigen om inspanningen te leveren. Het is dus niet noodzakelijk alleen een kwestie van *kunnen* verstaan, maar ook een kwestie van *willen* verstaan. De expliciete taalattitudes van de informanten, die we verzamelden aan de hand van een enquête tijdens de verstaanbaarheidstest, indiceren inderdaad dat de West-Vlaamse en Limburgse proefpersonen een negatievere attitude hebben tegenover Antwerps taalgebruik dan de Brabantse

proefpersonen. Het kan echter ook interessant zijn de impliciete attitudes van de proefpersonen te meten, omdat expliciete metingen (zoals de enquête) meer kans geven op het verkrijgen van sociaal gewenste antwoorden (Fasold 1984). Die impliciete attitudes zullen we in komend onderzoek meten aan de hand van een auditieve priming experiment (Fazio et al. 1986), waarin taalattitudes worden gemeten zonder dat de proefpersonen daarvan op de hoogte zijn.

4. Discussie

We hebben met deze experimentele studie een beeld geschetst van de onderlinge verstaanbaarheid tussen Vlamingen. Aan de hand van een driedelig verstaanbaarheidsexperiment hebben we bij 671 Vlaamse proefpersonen de verstaanbaarheid van vijf Nederlandse taalvariëteiten gemeten, met name de Belgisch-Nederlandse standaardtaal en vier regionaal gekleurde variëteiten uit het centrum van het land en de oostelijke en westelijke periferie.

Uit de resultaten blijkt dat de onderlinge verstaanbaarheid in Vlaanderen niet echt problematisch kan worden genoemd: de proefpersonen verstaan gemiddeld 81% van het aangeboden taalmateriaal. Niettemin wijzen de statistische analyses op een aantal communicatiemoeilijkheden en asymmetrische verstaanbaarheidsrelaties, waarvan we in dit artikel twee cases hebben uitgewerkt. Zo blijkt dat Vlamingen significant minder problemen hebben met het correct verstaan van standaardtaal dan van regionaal taalgebruik. Onder die niet-standaardtalige variëteiten zijn het vooral de meest perifere Vlaamse taalvariëteiten – uit West-Vlaanderen en Limburg – die voor de meeste problemen zorgen. Maar ook de variëteit uit Antwerpen, die vaak net zoals Brabants taalgebruik wordt gepercipieerd als algemeen verspreid en algemeen verstaanbaar (Vandekerckhove 2007), levert (weliswaar in beperktere mate) verstaanbaarheidsmoeilijkheden op, vooral dan bij taalgebruikers uit de periferie. Met andere woorden, terwijl Brabants regionaal taalgebruik in Vlaanderen een vrij algemene acceptabiliteit en verstaanbaarheid geniet, heeft het Antwerps de status van *algemeen verstaanbare* taalvariëteit nog niet verworven.

Voor de interpretatie en verklaring van de resultaten hebben we ten slotte zowel naar *linguïstische* als *niet-linguïstische* factoren verwezen. Sommige daarvan zijn objectief van aard (zoals linguïstische afstand), maar ook subjectieve afstanden (zoals taalattitudes en vertrouwdheid) kunnen een belangrijke rol spelen. Het lijkt ons interessant en aangewezen om die factoren verder te onderzoeken via geëigende methodes en experimenten om zo te ontdekken welke

Een experimenteel onderzoek naar onderlinge verstaanbaarheid in Vlaanderen 13

ervan de meest valabele en dominante verklarende factoren zijn voor de onderlinge (on)verstaanbaarheid onder Vlamingen.

Referenties

- Braunmüller, K. & L. Zeevaert (2001) *Semikommunikation, rezepitive Mehrsprachigkeit und verwandte Phänomene*. Arbeiten zur Mehrsprachigkeit, Universität Hamburg.
- Budovičová, V. (1987) 'Literary languages in contact'. In J. Chloupek et al. (reds.) *Reader in Czech sociolinguistics*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, 156-175.
- Börestam, U. (1987) *Dansk-svensk språkgemenskap på udantag*. FUMS rapport 137, Uppsala, Uppsala Universitet.
- Fasold, R. (1984) *The Sociolinguistics of Society*. Oxford, Blackwell.
- Fazio, R.H. et al. (1986) 'On the automatic activation of attitudes'. *Journal of Personality and Social Psychology* 50 (2), 229-238.
- Frost, R. (1998) 'Toward a strong phonological theory of visual word recognition: True issues and false trails'. *Psychological Bulletin* 123, 71-99.
- Geerts, G. (1983) 'Brabant als centrum van standaardtaalontwikkeling in Vlaanderen'. *Forum der Letteren* 24 (1), 55-63.
- Gooskens, C. (2006) 'Linguistic and Extra-Linguistic predictors of inter-Scandinavian intelligibility'. *Linguistics in the Netherlands* 23 (1), 101-113.
- Haugen, E. (1966) 'Semicommunication: The language gap in Scandinavia'. *Sociological Inquiry* 36, 280-297.
- Hendrickx, R. (2003) 'Wat zegt ie?', In J. Stroop (ed.) *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*. Amsterdam, Bert Bakker. Online at: http://taal.vrt.be/taaldatabanken_master/taalbeleid/watzegt.shtml
- Jensen, J. (1989) 'On the mutual intelligibility of Spanish and Portuguese'. *Hispania* 72, 849-852.
- Kessler, B. (1995). 'Computational dialectology in Irish Gaelic'. *Proceedings of the European ACL*, 60-67. Dublin, ACL.
- Musterd, S. & B. de Pater (1994), *Randstad Holland. Internationaal, regionaal, lokaal*. Assen, Van Gorcum.
- Nerbonne, J. & W. Heeringa (1998) 'Computationele vergelijking en classificatie van dialecten'. *Taal en Tongval* 50 (2), 164-193.
- Ryan, E.B. & H. Giles (1982) *Attitudes towards language variation - social and applied contexts*. Great Britain, Richard Clay Ltd.
- Schneider, W., Eschman, A., & Zuccolotto, A. (2002) *E-Prime User's Guide*. Pittsburgh, Psychology Software Tools Inc.
- Speelman, D., S. Grondelaers & D. Geeraerts (2008) 'Variation in the choice of adjectives in the two main national varieties of Dutch'. In: G. Kristiansen & R. Dirven (eds.) *Cognitive Sociolinguistics: Language Variation, Cultural Models, Social Systems*. Berlin/New York, Mouton de Gruyter.
- Van Bezooijen, R. & R. van den Berg (1999) 'Taalvariëteiten in Nederland en Vlaanderen: hoe staat het met hun verstaanbaarheid?'. *Taal en Tongval* 51 (1): 15-33.

14 Leen Impe

Vandekerckhove, R., De Houwer, A. & Rymael, A. (2007) 'Intralinguale ondertiteling op de Vlaamse televisie: een spiegel voor de taalverhoudingen in Vlaanderen?' In D. Sandra et al. (red.), *Tussen taal, spelling en onderwijs*. Gent, Academia Press, 71-83.

Whaley, C.P. (1978) 'Word-nonword classification time'. *Journal of Verbal Learning & Verbal Behaviour* 17, 143-154.